

GOEDE START

Tien thema's om je goed voor te bereiden!

Nederlandse Vereniging
voor Raadsleden

Een vliegende start voor het hart van de democratie

Gefeliciteerd! Je bent (bijna) verkozen tot raadslid.

Je staat aan de vooravond van een bijzonder en eervol ambt. Een rol met een grote verantwoordelijkheid: naar de gemeente en de gemeenschap, maar ook naar je eigen overtuigingen en de mensen die op je gestemd hebben. De keuzes die jij straks in de raadzaal maakt, hebben een directe impact op het dagelijks leven van duizenden mensen. Dat is een prachtige uitdaging, maar het vraagt ook om de juiste bagage.

Een goed begin is het halve (raads)werk. Om je te ondersteunen in deze cruciale beginfase heeft de Nederlandse Vereniging voor Raadsleden een speciaal programma ontwikkeld, met deze Startgids als jouw kompas. In tien hoofdstukken gidsen we je langs de essentie van het raadswerk. Of het nu gaat om de instrumenten die je nodig hebt om te controleren en te initiëren of de complexe dynamiek van regionale samenwerking: alle fundamentele kennis is hier gebundeld.

Deze Startgids is er voor jou, op jouw manier. Gebruik hem als:

- Wegwijzer: Om te ontdekken welk leeraanbod we specifiek voor startende raads- en commissieleden hebben.
- Naslagwerk: Voor die momenten dat je even diep in de materie wilt duiken.
- Gids voor collega's: Om samen met je fractie de basis op orde te krijgen.

Smaakt het naar meer? Deze gids is pas de eerste stap. Via de digitale leerlijnen in onze Leeromgeving kun je jezelf verder verdiepen. Kijk webinars voor extra duiding of sluit aan bij één van onze fysieke bijeenkomsten die elk kwartaal plaatsvinden. Hier ontmoet je collega-raadsleden uit het gehele land om ervaringen te delen.

Kortom: bereid je voor op jouw eigen tijd en jouw eigen manier. Leer samen, leer tussen de bedrijven door, maar start vooral goed voorbereid. De Nederlandse Vereniging voor Raadsleden staat naast je.

Wij wensen je ontzettend veel succes, wijsheid en bovenal veel trots toe bij de start van jouw raadslidmaatschap!

**Nederlandse Vereniging
voor Raadsleden**

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Hoe overleef ik mijn eerste 100 dagen als raadslid?	5
Leeromgeving	5
Thema 1 De belangrijkste informatie om te kunnen starten	8
Thema 2 Raadsinstrumenten	10
Thema 3 Financiën	12
Thema 4 Informatievoorziening	14
Thema 5 Collectieve verantwoordelijkheid	18
Thema 6 Hulptroupen	20
Thema 7 Regionale samenwerking	22
Thema 8 Integriteit	24
Thema 9 Weerbaarheid	26
Thema 10 Communicatie	28
Meer informatie?	30

Nederlandse Vereniging voor Raadsleden

De Nederlandse Vereniging voor Raadsleden is dé beroeps- en belangenvereniging voor raadsleden, bestaande uit een bestuur en een bureau, vormgegeven door onze leden. Gezamenlijk staan wij klaar voor raadsleden, commissieleden, eilandsraadsleden en griffiers. Lidmaatschap van onze vereniging wordt geheel vergoed door de gemeente en draagt bij aan de ontwikkeling, ondersteuning en belangenbehartiging van raadsleden, commissieleden, eilandraadsleden en de raad als bestuursorgaan. Samen zetten we ons in voor een sterke raad, want: een sterke raad doet ertoe!

Hoe overleef ik mijn eerste 100 dagen als raadslid?

7 inzichten voor een goede start

- 1. Ken jouw rol en het speelveld**
Goed raadswerk begint met weten welke rol je vervult (volksvertegenwoordiger, kadersteller, controleur) en hoe die zich verhoudt tot andere bestuurslagen en spelers.
- 2. Ken de spelregels en organisatie van het raadswerk**
Effectief functioneren als raadslid vraagt dat je de wettelijke, lokale en interne spelregels kent en begrijpt hoe het raadswerk is georganiseerd.
- 3. Weet waar je wel en niet over gaat**
Door scherp te zijn op jouw bevoegdheden en die van anderen kun je je invloed gericht en realistisch inzetten.
- 4. Werk samen met jouw griffier en de hulptroupen**
De griffie is je belangrijkste steunpunt om de juiste ondersteuning, kennis en middelen te vinden voor je raadswerk.
- 5. Leer jouw fractie en andere raadsleden kennen**
Sterke onderlinge relaties binnen en buiten je fractie verbeteren samenwerking en versterken het gezag van de raad.
- 6. Leer jouw gemeente en haar mensen kennen**
Dicht bij inwoners, ondernemers en organisaties blijven is essentieel om je rol als volksvertegenwoordiger geloofwaardig te vervullen.
- 7. Investeer in kennis, vaardigheden en veerkracht**
Blijvende scholing, zelfreflectie en balans zorgen ervoor dat je het raadswerk professioneel en duurzaam kunt doen.

Raadsledenpodcast

Meer weten over deze 7 tips? In aflevering 2 van de Raadsledenpodcast wordt het thema 'Hoe overleef ik de 100 eerste dagen als raadslid?' besproken. Scan de QR-code om naar het Spotify-account van de Nederlandse Vereniging voor Raadsleden te gaan.

Leeromgeving

De online leeromgeving van de Nederlandse Vereniging voor Raadsleden is het platform om je als raadslid (verder) te ontwikkelen en te verdiepen in verschillende aspecten van het raadslidmaatschap. Het is toegankelijk voor alle (kandidaat-)raads- en commissieleden in Nederland.

De modules in de leeromgeving zijn opgedeeld in leerlijnen. Leerlijn 1 t/m 3 zijn introducerende leerlijnen voor startende raadsleden, en vormen een inwerkprogramma dat raads- en commissieleden op weg helpt in het raadslidmaatschap:

Leerlijn 1 De basis

Wat doet een raadslid precies? Waar begin je? In deze leerlijn ontdek je de kern van het raadswerk. Je leert hoe je als raadslid invloed uitoefent op besluitvorming en welke instrumenten je daarbij kunt inzetten, zoals moties en amendementen. Ook nemen we je mee in de financiële huishouding van de gemeente: hoe zit de begroting in elkaar en hoe werkt de planning- en controlcyclus.

Leerlijn 2 Omgeving van de raad

Raadswerk doe je nooit alleen. Deze leerlijn helpt je het grotere geheel te begrijpen én jouw plek daarin te vinden. Je leert over de rol van de griffie, de voorzitter, de agendacommissie en de accountant. Daarnaast ontdek je hoe de raad naar buiten treedt in regionale samenwerking, gezamenlijke communicatie en het betrekken van inwoners.

Leerlijn 3 Raadslidmaatschap en privéleven

Raadslid zijn is eervol, maar het raakt ook jouw persoonlijke leven. In deze leerlijn leer je welke rechten en plichten voortvloeien uit het raadslidmaatschap en wat je moet doen als je rol als raadslid je privéleven raakt en andersom. Ook bespreken we situaties waarin de grens tussen privé en publiek onder druk staat, als inwoners jou op een manier benaderen die niet prettig is.

raadsleden.nl/leeromgeving

Leervormen in de modules

Elke module is zo opgebouwd dat je op verschillende manieren kunt leren en oefenen. Je leest niet alleen, maar kijkt, luistert en gaat zelf actief aan de slag. Zo wisselen we verdiepende informatie af met praktijkvoorbeelden en interactieve onderdelen. Op die manier kun je de stof op een manier tot je nemen die bij jou past.

Informatie-teksten met afbeeldingen en verwijzingen naar voorbeelddocumenten.

Webinars waarin met experts uitgebreid een onderwerp wordt behandeld.

Opdrachten die je aanzetten om de informatie te verwerken en toe te passen.

Interviews met praktijkdeskundigen die de onderwerpen verder duiden.

Video's, zowel van onze vereniging als van externe partijen, die onderwerpen visueel uitleggen.

Quizvragen waarmee je kunt checken of je de stof beheerst.

Hoe maak ik account aan op de leeromgeving?

Iedereen kan een account aanmaken op de leeromgeving. Volg daarvoor de volgende stappen:

1. Ga naar raadsleden.nl/leeromgeving
2. Klik op de gele knop bovenaan de pagina
3. Klik op 'Nog geen account? Registreer met een code'
4. Voer de code WLK1N4 in
5. Vul het registratieformulier in
6. Activeer je account via de mail.
7. Stel een wachtwoord in.

Hulp nodig? Mail naar info@raadsleden.nl

De belangrijkste informatie om te kunnen starten

Als raadslid maak je deel uit van het lokaal openbaar bestuur. Gemeenten nemen besluiten over onderwerpen die inwoners direct raken, zoals wonen, zorg, de openbare ruimte en veiligheid. Binnen de gemeente vervult de gemeenteraad een centrale rol: de raad is het hoogste bestuursorgaan van de gemeente en vertegenwoordigt de inwoners.

De verhouding tussen raad en college is duidelijk vastgelegd. De gemeenteraad bepaalt het beleid op hoofdlijnen en stelt de kaders waarbinnen het college en de burgemeester moeten handelen. Het college van burgemeester en wethouders vormt het dagelijks bestuur van de gemeente: het bereidt besluiten voor, voert het vastgestelde beleid uit en legt daarover verantwoording af aan de raad.

Het raadslidmaatschap is een politiek ambt. Dat betekent dat je bestuurder bent van de gemeente, maar geen werknemer. Aan het raadslidmaatschap is een bijzondere rechtspositie verbonden: raadsleden zijn ambtsdragers met specifieke rechten en plichten. Raadsleden ontvangen een vaste maandelijks

vergoeding, waarvan de hoogte afhankelijk is van het inwonersaantal van de gemeente.

Als raadslid stem je zonder last: je bent juridisch niet gebonden aan instructies van je partij of anderen, ook al werk je binnen een fractie doorgaans samen en probeer je tot een gezamenlijk standpunt te komen. Je vervult je rol zelfstandig en onafhankelijk, op basis van een rechtstreeks mandaat van de kiezer.

Leeromgeving

In de module 'De belangrijkste informatie om te kunnen starten' bereiden we je voor op het begin van je werk als raadslid of commissielid. We staan stil bij de positie van de gemeente in bestuurlijk Nederland en geven je informatie over welke rol de gemeenteraad heeft. Daarna kijken we naar andere bestuursorganen in de gemeente.

Ga naar de module

Webinar

In dit webinar geven Petra Paulides (directeur Nederlandse Vereniging voor Raadsleden) en Paul van Ruitenbeek (projectleider Klaar voor 4 Jaar) je de belangrijkste informatie die je moet weten voordat je start als raadslid. Ze staan stil bij de rol van de gemeente binnen het openbaar bestuur, de taken en positie van de gemeenteraad en wat het raadslidmaatschap in de praktijk betekent. Ook komen onderwerpen als besluitvorming, de rol van het individuele raadslid, de rechtspositie en de ondersteuning door de griffie aan bod.

Bekijk hier het webinar

Tip van Petra
"Stop genoeg tijd in de voorbereiding."

Hoofdtaken van een raadslid

De drie hoofdtaken van de gemeenteraad vormen de basis van het raadswerk: kaderstellen, controleren en vertegenwoordigen.

Volksvertegenwoordigen

Als raadslid vertegenwoordig je alle inwoners van de gemeente. Je brengt signalen, zorgen en ideeën uit de samenleving in bij de besluitvorming. Daarbij weeg je verschillende belangen tegen elkaar af, met het algemeen belang als uitgangspunt.

Kaderstellen

Raadsleden bepalen op hoofdlijnen welke richting de gemeente op gaat. De raad geeft aan wat belangrijk is en prioriteit, zodat het college en de ambtelijke organisatie weten welk beleid zij moeten gaan uitvoeren.

Controleren

Raadsleden houden toezicht op het college en de burgemeester. De raad controleert of het vastgestelde beleid wordt uitgevoerd zoals afgesproken en of dit zorgvuldig en binnen het beschikbare budget gebeurt.

Raadsinstrumenten

Om invloed uit te oefenen op beleid en besluitvorming beschikken raadsleden over verschillende raadsinstrumenten. Zo kunnen zij moties indienen om het college richting te geven of een verzoek te doen, amendementen indienen om voorgestelde raadsbesluiten aan te passen en schriftelijke of mondelinge vragen stellen om informatie te verkrijgen. Daarnaast kunnen raadsleden een interpellatie aanvragen om in de raad vragen te stellen aan het college of de burgemeester. Over actuele en urgente ontwikkelingen hebben zij de mogelijkheid om zelf initiatiefvoorstellen in te dienen en daarmee rechtstreeks nieuw beleid voor te stellen.

Deze instrumenten vormen samen de hulpmiddelen waarmee raadsleden hun taken uitvoeren. Enerzijds stellen zij hiermee kaders en beïnvloeden zij de besluiten die de raad of het college neemt, anderzijds maken zij gebruik van bevoegdheden om het college te controleren door informatie op te vragen. Bij deze controlerende taak worden raadsleden ondersteund door informatie van

onder meer de rekenkamer en de accountant, evenals door de inlichtingenplicht van het college. Daarnaast heeft de raad de mogelijkheid om zelf onderzoek te laten doen naar het door het college gevoerde beleid.

Als raadsleden deze middelen bewust en doelgericht inzetten, draagt de raad bij aan zorgvuldige besluitvorming, democratische legitimatie en een duidelijke verantwoording richting inwoners.

Leeromgeving

In de module 'Raadsinstrumenten' leer je hoe het Reglement van Orde werkt en welke raadsinstrumenten je kunt inzetten om invloed uit te oefenen op de besluitvorming. Daarnaast staan we stil bij de partijen die de raad ondersteunen door informatie aan te leveren.

Ga naar de module

Webinar

In dit webinar staat het gebruik van raadsinstrumenten centraal. Paul van Ruitenbeek en Thecla van der Torre (griffier van de gemeente De Bilt) nemen je stap voor stap mee langs de belangrijkste instrumenten die een raadslid in de praktijk gebruikt, zoals moties, amendementen en schriftelijke vragen.

Bekijk hier het webinar

Tip van Thecla

“Kijk als raadslid vooral waar je het verschil kunt maken. Neem bij vragen altijd contact op met de griffie.”

Ondersteuning van griffier bij inzet van instrumenten

De griffier ondersteunt raadsleden bij het gebruik van raadsinstrumenten. Hij of zij helpt ervoor te zorgen dat instrumenten zoals moties, amendementen en vragen op de juiste manier worden ingezet en voldoen aan de geldende regels. De griffier denkt niet mee over de politieke inhoud, maar kijkt vooral of een voorstel technisch klopt en procedureel mogelijk is. Daarnaast kan de griffier meedenken over welk instrument het beste past bij een idee of vraag. Ook kan de griffier uitleg geven over het Reglement van Orde, bijvoorbeeld over wanneer iets moet worden ingediend of hoe de stemming verloopt.

Vaak zijn er modellen en voorbeelden beschikbaar, zoals modelmoties. Die kunnen raadsleden helpen om voorstellen overzichtelijk, duidelijk en in een vast format op te schrijven. Deze modellen zijn op te vragen bij de griffie.

Scan deze QR-code voor een format amendement en motie

Financiën

Financiën zijn onlosmakelijk verbonden met het werk van de gemeenteraad. Vrijwel ieder raadsbesluit heeft financiële gevolgen. Besturen betekent keuzes maken, ook wanneer de middelen beperkt zijn. Daarom is het belangrijk dat raadsleden inzicht hebben in de gemeentelijke financiën en weten op welke momenten zij invloed kunnen uitoefenen.

De gemeentelijke financiën zijn georganiseerd volgens de planning- en controlcyclus (P&C-cyclus). Dit is het jaarlijkse ritme waarmee de gemeente plannen maakt, uitvoert en daarop terugkijkt. De cyclus kent een aantal vaste momenten:

- 1. Kadernota.** Met de kadernota stelt de raad de hoofdlijnen en prioriteiten vast. Dit is hét moment om als raadslid te sturen: keuzes maken, accenten leggen, extra middelen vrijmaken of juist bezuinigen. Deze keuzes worden uitgewerkt in de begroting, die door de raad wordt vastgesteld.
- 2. Tussentijdse rapportage.** Tijdens het jaar informeert het college de raad via tussentijdse rapportages over de voortgang en eventuele financiële afwijkingen.

3. Jaarrekening. Aan het einde van het jaar volgt de jaarrekening, waarin het college verantwoording aflegt over de uitvoering van het beleid en het gebruik van de middelen. De raad controleert dan of is gehandeld binnen de afgesproken kaders.

Het gemeentelijk geld is afkomstig uit verschillende bronnen, zoals het gemeentefonds, specifieke rijksuitkeringen, belastingen en leges. Inzicht in deze geldstromen helpt raadsleden om beter afgewogen besluiten te nemen en het college effectief te controleren.

Leeromgeving

In de module 'Financiën' leer je de belangrijkste onderdelen van de P&C-cyclus kennen en ontdek je welke financiële kansen en risico's daarbij voor jou als raadslid een rol spelen. Leer meer over gemeentefinanciën aan de hand van video's, afbeeldingen, audiobestanden, opdrachten en voorbeelddocumenten.

Ga naar de module

Webinar

In dit webinar bespreken Paul van Ruitenbeek en Johan Dorst (plaatsvervangend griffier gemeente Utrecht) hoe de planning- en controlcyclus werkt en welke rol de gemeenteraad daarin heeft. Aan bod komen onder meer de kadernota, de begroting, tussentijdse rapportages en de jaarrekening. Ook staan zij stil bij het budgetrecht van de raad, de rol van de auditcommissie en de accountant en waar het geld van gemeenten eigenlijk vandaan komt.

Bekijk hier het webinar

Tip van Johan

“Oefen vooral invloed uit tijdens het behandelen van de kadernota.”

Auditcommissie

Gemeenteraden kunnen ervoor kiezen om de beoordeling van de jaarrekening voor te bereiden in een aparte commissie. Deze commissie wordt aangeduid als rekeningcommissie, auditcommissie of audit- en rekeningcommissie. Het is een adviescommissie van en voor de gemeenteraad, bestaande uit raadsleden.

De commissie ondersteunt de raad bij het toezicht op de gemeentelijke financiën en bereidt de behandeling van de jaarrekening voor. Zij bespreekt de rapportage van de accountant, beoordeelt de technische en financiële aspecten van de jaarrekening en brengt hierover een verslag en advies uit aan de

gemeenteraad. Daarbij gaat het onder meer om de leesbaarheid van de stukken, de aansluiting tussen beleid en cijfers en de kwaliteit van prestatie-indicatoren, niet om politieke keuzes of beleidsinhoud. Bij de behandeling van de jaarrekening betreft de gemeenteraad het advies van de commissie; vaak licht de voorzitter dit advies toe in de raadsvergadering.

In de module 'De audit- en rekeningcommissie & accountant' vind je meer informatie over de rol van de audit- en rekeningcommissie.

Informatievoorziening

Raadsvoorstellen vormen het uitgangspunt van het besluitvormingsproces van de gemeenteraad. De raad neemt besluiten over voorstellen van het college en is daarbij verantwoordelijk voor een zorgvuldige, transparante en afgewogen beoordeling. Om die verantwoordelijkheid goed te kunnen dragen, is adequate informatievoorziening onmisbaar.

Raadsvoorstellen kennen een herkenbare en vaste opbouw, met onder meer een conceptbesluit, een samenvatting, de aanleiding, het beoogde effect en de gemaakte afwegingen. Deze structuur ondersteunt raadsleden bij het snel doorgronden van het voorstel waarover zij een besluit moeten nemen. Het raadsvoorstel zelf is het object van besluitvorming, maar biedt niet altijd alle informatie die nodig is om tot een weloverwogen politiek oordeel te komen.

Een belangrijk deel van de informatie bereikt de raad namelijk via de griffie. De griffie fungeert als schakel tussen college, raad en externe partijen en draagt zorg voor de tijdige en volledige aanlevering van raadsstukken en andere relevante informatie.

Daarnaast maken collegebrieven, memo's, externe rapporten, relevante wet- en regelgeving, betrouwbare achtergrondinformatie en signalen uit de samenleving deel uit van de informatievoorziening.

Het is aan het raadslid om bewuste keuzes te maken, informatie kritisch te wegen en focus aan te brengen in de stroom aan stukken. Zo vormt informatievoorziening de basis voor het debat, het stellen van vragen en het gebruik van raadsinstrumenten zoals moties en amendementen.

Leeromgeving

In leerlijn 1 vind je de module 'Wat doet een raadslid?'. In deze module staat de besluitvorming door de gemeenteraad centraal. Je leert uit welke onderdelen een raadsvoorstel is opgebouwd en bekijkt voorbeeldvoorstellen. Daarnaast wordt ingegaan op de belangrijke rol van de griffier bij de ondersteuning van raadsleden.

Ga naar de module

Webinar

In dit webinar gaat Paul van Ruitenbeek in gesprek met Fransje Backerra (raadsgriffier in Woerden) en Youssef El Messaoudi (raadslid in Amersfoort). Zij bespreken hoe het besluitvormingsproces loopt, van welke bronnen raadsleden informatie ontvangen en hoe je het beste een raadsvoorstel leest. De combinatie van griffie-expertise en praktijkervaring uit de raad biedt kijkers een concreet en herkenbaar beeld van informatievoorziening in het raadswerk.

Bekijk hier het webinar

Tip van Fransje

“Maak een goede werkverdeling in je fractie en benut de kennis van je voorganger.”

Tip van Youssef

“Laat cijfers en rapporten je informeren, maar laat mensen je overtuigen.”

Hoe lees ik een raadsvoorstel?

Om de tekst van een raadsvoorstel te doorgronden kunnen jij en je fractie een aantal vragen bespreken. De standaard geschilpunten kunnen daarbij helpen:

1. Wat is het probleem dat met dit voorstel tot besluit wordt opgelost?
2. Is het probleem voldoende ernstig om er als gemeente iets aan te willen doen?
3. Wat is de oorzaak van dit probleem?
4. Welk voorstel/plan heeft het college om het probleem op te lossen?

5. Is dat voorstel/plan een effectief voorstel/plan?
6. Is het voorstel/plan haalbaar?
7. Welke negatieve gevolgen heeft de uitvoering van dit voorstel/plan?

Als een voorstel antwoord geeft op deze vragen dan is het in ieder geval onderbouwd. Of je het dan ook met het voorstel eens bent, is een politieke afweging die je maakt in het algemeen belang.

De Raadsacademie

Goed toegerust met het aanbod van de Nederlandse Vereniging voor Raadsleden

De Raadsacademie biedt raads- en commissieleden een samenhangend en actueel opleidingsprogramma dat hen ondersteunt in hun rol, de deskundigheid vergroot en hun effectiviteit versterkt. Deze bestaat uit drie onderdelen: het basisprogramma 'Goede Start', de kerntaken 'Raadswerk' en het verdiepingprogramma 'Raads perspectief'.

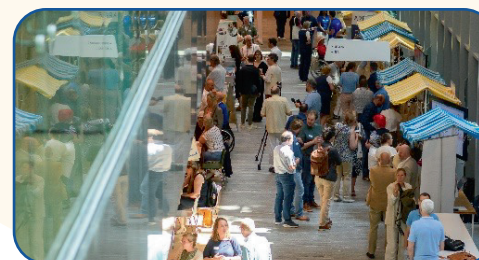
Als onderdeel van de Raadsacademie organiseert de Nederlandse Vereniging

voor Raadsleden het hele jaar door bijeenkomsten en webinars die jou ondersteunen in je rol als raadslid.

Benieuwd wat er binnenkort op het programma staat? Houd onze agenda in de gaten via raadsleden.nl/agenda. We ontmoeten je graag online of bij een van onze bijeenkomsten.

Klaar voor Vier Jaar-bijeenkomst (januari 2026, Gouda)

Dag voor de Raad (juni 2025, Tilburg)

Goede Start

Speciaal voor beginnende raadsleden zijn er de Goede Start-bijeenkomsten.

Elk kwartaal organiseren we een bijeenkomst waarin starters kennismaken met het raadswerk, praktische handvatten krijgen en ervaringen delen met andere nieuwe raadsleden. Zo leg je een stevige basis voor je raadsperiode.

Zomerraad

Op zoek naar verdieping als raadslid? In september organiseren we de Zomerraad: een meerdaagse bijeenkomst

Zomerraad 2025 (Doorn, september 2025)

gericht op verdieping, persoonlijke ontwikkeling en leiderschap.

Dag voor de Raad

Een belangrijk jaarlijks moment is de Dag voor de Raad. Tijdens deze dag komen wetenschap en raadspraktijk samen. De Dag voor de Raad is dé plek om inspiratie op te doen en je blik te verbreden, samen met raadsleden uit alle hoeken van Nederland.

Webinars

Middels onze webinars leer je elke maand vanuit huis over uiteenlopende onderwerpen: van participatie tot integriteit en van communicatie tot regionale samenwerking.

Ga hier naar onze webinarpagina

Collectieve verantwoordelijkheid

De gemeenteraad is het hoogste bestuursorgaan van de gemeente en vertegenwoordigt alle inwoners. Raadsleden worden gekozen om namens de samenleving richting te geven aan het lokaal bestuur, kaders te stellen en besluiten te nemen over onderwerpen die inwoners direct raken.

Hoewel raadsleden individueel stemmen, dragen zij gezamenlijk verantwoordelijkheid voor de besluiten die in naam van de raad worden genomen. Een raadsbesluit komt tot stand bij meerderheid van stemmen en is bindend voor de gehele raad en de gemeente, ook voor raadsleden die tegen het voorstel hebben gestemd. De raadsleden vormen samen namelijk één bestuursorgaan. Dat vraagt om samenwerking tussen raadsleden met verschillende politieke overtuigingen.

Naast het reguliere raadswerk vervullen sommige raadsleden aanvullende rollen, zoals commissievoorzitter, lid van het presidium of van de agendacommissie. Deze rollen dragen bij aan een ordelijk verloop van vergaderingen, een zorgvuldige voorbereiding van besluitvorming en een goed functionerende raad als geheel.

Samenwerking betekent nadrukkelijk niet dat politieke verschillen worden gladgestreken of dat scherpe debatten worden vermeden. Integendeel: een stevig en open inhoudelijk debat vormt de kern van het raadswerk. Collectieve verantwoordelijkheid vraagt wel dat het debat wordt gevoerd op basis van argumenten en inhoud, met respect voor elkaar. Raadsleden zijn samen verantwoordelijk voor het functioneren, het gezag en de geloofwaardigheid van de gemeenteraad.

Leeromgeving

In de module 'Samenwerking binnen de raad' leer je over de collectieve verantwoordelijkheid van de gemeenteraad en het belang van samenwerking tussen raadsleden. Er wordt aandacht besteed aan spanningen in de raad, aan de hand van een voorbeeldcasus wordt dit concreet gemaakt. Ook komt het belang van inclusiviteit en diversiteit aan bod.

Ga naar de module

Webinar

In dit webinar staat de rol van de gemeenteraad als collectief bestuursorgaan centraal. Paul van Ruitenbeek gaat samen met Pascale Georgopoulou (trainer en oud-griffier), in op wat collectieve verantwoordelijkheid in de praktijk betekent: hoe raadsleden, ondanks politieke verschillen en individuele stemvrijheid, samen besluiten nemen. Daarnaast komen de rol van de agendacommissie en het fractievoorzittersoverleg aan bod en wordt stilgestaan bij democratische waarden.

Bekijk hier het webinar

Tip van Pascale

“Organiseer het politieke meningsverschil vóór het besluit, en draag het besluit ná vaststelling gezamenlijk.”

Agendacommissie

De agendacommissie bereidt de agenda van de gemeenteraad voor en werkt volgens het Reglement van Orde. Ze bestaat vaak uit commissievoorzitters met een evenredige verdeling tussen coalitie en oppositie, soms aangevuld met de plaatsvervangend voorzitter van de raad. De commissie beslist welke onderwerpen direct naar de raad gaan, eerst in een voorbereidende vergadering worden behandeld of worden doorgeschoven. De griffie publiceert daarna de agenda en stukken. De agendacommissie baseert zich op informatie van het college en ambtelijke organisatie en maakt haar afwegingen inzichtelijk voor de raad.

Diversiteit & inclusiviteit: Een raad van en voor iedereen

Het magazine 'Een raad van en voor iedereen' is een publicatie van de Nederlandse Vereniging voor Raadsleden over diversiteit en inclusiviteit in de gemeenteraad. Het magazine biedt raadsleden en gemeenten inspiratie, inzichten en praktische aanknopingspunten om inclusiviteit actief te bevorderen.

Bekijk hier het magazine

Hulptroepen

De gemeenteraad wordt vaak een lekenbestuur genoemd: raadsleden zijn geen beroeps politici, maar combineren hun werk in de raad met baan, gezin en andere verplichtingen.

Daarom is het belangrijk dat raadsleden slim gebruikmaken van de beschikbare hulptroepen, die hen ondersteunen bij hun raadswerk. De belangrijkste hulptroep is de griffier. De griffier en griffie-medewerkers zorgen voor de praktische en procedurele ondersteuning, zoals de vergaderingen en de stukken, maar denken ook strategisch mee. Raadsleden kunnen bij de griffier terecht met vragen over raadsinstrumenten, maar ook met twijfels over integriteit of vragen over hun rol.

Andere belangrijke ondersteuners zijn de rekenkamer, die de raad van onafhankelijk onderzoek voorziet, de ombudsman, die rapporteert over de afhandeling van klachten over het gemeentebestuur en over de lessen die daaruit te trekken zijn, en de accountant, die toeziet op de jaarrekening en financiële regels. Daarnaast bestaan er adviescommissies die

de raad adviseren over uiteenlopende beleidsonderwerpen, vaak met deskundigen.

Al deze hulptroepen maken het werk van de raad uitvoerbaar én beter. Voor raadsleden geldt: maak er actief gebruik van. Goed raadswerk vraagt niet alleen inzet van jezelf, maar ook het gebruikmaken van de ondersteuning die beschikbaar is.

Leeromgeving

In leerlijn 2 'De omgeving van de raad' vind je alle actoren waar je als raadslid mee te maken krijgt, waaronder ook de hulptroepen. Bekijk de modules 'adviesorganen', 'de audit- en rekeningcommissie & accountant' en 'de gemeentelijke driehoek' voor meer informatie over de beschikbare hulptroepen voor raadsleden.

Ga naar leerlijn 2

Webinar

In het webinar 'hulptroepen' gaat Paul van Ruitenbeek in gesprek met Ralph de Vries (bestuursadviseur bij de Vereniging van Griffiers en oud-griffier). Ze staan stil bij de beschikbare hulptroepen voor raadsleden: de griffier, de rekenkamer, de ombudsman, de accountant en verschillende adviescommissies. Ze bespreken waarvoor je als raadslid terecht kan bij de hulptroepen en geven praktische voorbeelden van hulpvragen.

Bekijk hier het webinar

Tip van Ralph

“Maak gebruik van de hulptroepen! Ze maken je werk als raadslid gemakkelijker en ze helpen je te begrijpen waar je mee bezig bent.”

Werkgeverscommissie

De ambtenaren van de griffie werken rechtstreeks voor de gemeenteraad. Dat is een bijzondere situatie binnen de gemeente, waar de meeste ambtenaren primair voor het college werken. Het formele werkgeverschap van deze ambtenaren ligt daarom bij de raad. Omdat het onpraktisch is dat de hele raad dit uitvoert, wordt de rol vervuld door een werkgeverscommissie namens de raad.

De leden van de werkgeverscommissie voeren gesprekken met de griffier over het

functioneren van de griffie, het budget en het griffieplan. Zo zorgt de raad ervoor dat de griffie goed wordt ondersteund en dat de ambtenaren van de griffie een betrouwbare werkgever hebben.

Meer weten over het werkgeverschap van de raad?

Bekijk deze pagina

Regionale samenwerking

Gemeenten werken steeds vaker regionaal samen om taken efficiënter, deskundiger en soms goedkoper uit te voeren. Deze samenwerking kan verschillende vormen aannemen, variërend van eenvoudige afspraken tot formele samenwerkingsverbanden waarin bevoegdheden en middelen tussen gemeenten worden gedeeld.

De Wet gemeenschappelijke regelingen (Wgr) vormt het juridische kader voor publiekrechtelijke samenwerkingen en regelt zowel de oprichting als de beëindiging daarvan. In de gemeentelijke begroting zijn (het grootste deel van) deze samenwerkingsverbanden terug te vinden in de paragraaf verbonden partijen.

De gemeenteraad speelt een belangrijke rol bij regionale samenwerking. Bij de oprichting van een gemeenschappelijke regeling stelt de raad kaders en geeft zij toestemming voor het overdragen van bevoegdheden. Daarna houdt de raad toezicht op het functioneren van de regeling via begrotingen, jaarrekeningen, kadernota's en bestuursrapportages. Ook kan de raad invloed uitoefenen via de benoeming van vertegenwoordigers in algemene of dagelijkse besturen.

Omdat bij gemeenschappelijke regelingen wordt gesproken van 'verlengd lokaal bestuur', vertegenwoordigen bestuurders en raadsleden niet hun eigen politieke partij, maar het standpunt van de hele gemeenteraad. Dit roept vragen op over democratische legitimatie. Om de positie van de raad te versterken, is de Wgr in 2021 aangepast. Deze wijzigingen bieden gemeenteraden meer mogelijkheden voor grip, sturing en controle op regionale samenwerking.

Leeromgeving

In de module 'Regionale samenwerking' leer je wat regionale samenwerking inhoudt, welke vormen er zijn en aan welke samenwerkingsverbanden gemeenten deelnemen. Daarnaast luister je naar een verdiepend interview met griffiers over de gemeenschappelijke regelingen en de rol van de raad.

Ga naar de module

Webinar

In het webinar 'regionale samenwerking' leggen Paul van Ruitenbeek en Rob de Greef (jurist en gespecialiseerd in samenwerkingsverbanden) uit wat regionale samenwerking inhoudt, welke vormen van samenwerkingsverbanden er zijn en hoe deze worden aangestuurd. Daarnaast staat de rol van de gemeenteraad centraal: hoe houd je als raadslid grip op samenwerkingsverbanden en welke instrumenten heb je voor sturing en controle?

Bekijk hier het webinar

Tip van Rob

“Voor meer invloed is het cruciaal dat de raad vroegtijdig betrokken is, zodat daadwerkelijk nog politieke keuzes kunnen worden gemaakt.”

Grip op regionale samenwerking

De gemeenteraden van gemeenten die deelnemen aan samenwerkingsverbanden zijn direct of indirect verantwoordelijk voor de koers, uitvoering en controle daarvan. Die verantwoordelijkheid wordt vaak ingevuld via bestuurders of afgevaardigden in regionale besturen. Tegelijkertijd ervaren veel gemeenteraden dat het lastig is om daadwerkelijk grip te krijgen op deze samenwerkingsverbanden, waardoor de democratische controle onder druk kan komen te staan.

De raad kan hier zelf invloed op uitoefenen door gezamenlijk te bepalen wat zij per samenwerkingsverband wil bereiken en op welke manier sturing en controle wordt vormgegeven. Dit vraagt om een bewuste en actieve houding.

Tips voor betere controle:

1. Kijk met een kritische blik naar begrotingen en jaarstukken; geven ze voldoende inzicht in doelen, middelen en resultaten?
2. Opereer als raadsleden regionaal in plaats van uitsluitend lokaal, om gezamenlijk sterker te staan.
3. Werk aan nieuwe vormen van gezamenlijke regionale besluitvorming.

Gebruik de handreiking 'Grip en controle op regionale samenwerking' bij het stellen van vragen over samenwerkingsverbanden.

Integriteit

Als raadslid neem je, samen met je collega-raadsleden, besluiten die de koers van de gehele gemeente bepalen. Je bent niet langer slechts een inwoner, maar een vertegenwoordiger van de voltallige lokale gemeenschap, ongeacht welke inwoners op jou hebben gestemd. Deze nieuwe rol brengt een unieke verantwoordelijkheid met zich mee, vooral omdat je eigen privéleven nauw verweven blijft met de gemeente waarin je besluiten neemt.

In je dagelijks leven heb je immers tal van persoonlijke belangen: je bent huisbezitter, lid van de lokale sportclub of ouder van kinderen die het gemeentelijke zwembad bezoeken. Waar je eerst enkel als burger of 'klant' met de overheid te maken had, ben je als raadslid plotseling mede-opdrachtgever van diezelfde organisatie. Deze dubbelrol is de kern van veel integriteitsvraagstukken. De uitdaging ligt in het bewaken van de grens tussen jouw persoonlijke betrokkenheid en het algemeen belang.

Een concreet aandachtspunt hierbij zijn nevenfuncties. Deze moet je altijd melden bij de griffie, zodat ze in een register kunnen worden opgenomen en openbaar

gepubliceerd. Twijfel je of iets een nevenfunctie is of gaat het om een toekomstige functie, overleg dan met de griffier. Het publiek kan zo zien welke andere belangen je hebt naast je raads-werk.

Het is goed om stil te zijn bij je eigen rol en na te denken over je mogelijke valkuilen rondom integriteit. Zo voorkom je belangenverstrengeling en leg je het fundament voor een rechtvaardige lokale democratie.

Leeromgeving

In de module 'Integriteit' loop je aan de hand van een voorbeeldcasus langs de verschillende onderdelen van de Gemeentewet die over integriteit gaan. Er wordt stilgestaan bij nevenfuncties, verboden handelingen en niet het meedoen aan stemmingen tijdens de raadsvergadering. Luister daarnaast naar een audiofragment waar het onderwerp integriteit besproken wordt.

Ga naar de module

Webinar

In het webinar 'integriteit' bespreken Paul van Ruitenbeek en Peter Schokker (specialist in bestuurlijk-juridische vraagstukken) de essentie van integriteit. Zij bespreken niet alleen de formele kaders van de Gemeentewet, zoals nevenfuncties en verboden handelingen, maar ook de praktische omgang met morele dilemma's en de 'schijn van belangenverstrengeling'. Ook komt de procedure rondom integriteitsmeldingen en het belang van de lokale gedragscode aan bod.

Bekijk hier het webinar

Tip van Peter

“Zoek iemand met wie je kunt sparren. Neem de tijd om je in te werken, ook als het gaat om integriteit.”

De Gemeentewet en integriteit

De Gemeentewet vormt het juridisch kader van integriteit van raadsleden via verschillende artikelen. Zo beschrijft bijvoorbeeld artikel 13 Gemeentewet de onverenigbare functies; je mag bijvoorbeeld niet tegelijkertijd raadslid en ambtenaar zijn bij dezelfde gemeente. Artikel 15 beschrijft de verboden handelingen, zo mag als raadslid geen werk aannemen ten behoeve van de gemeente. Artikel 28 Gemeentewet beschrijft wanneer een raadslid zich moet onthouden van beraadslaging en stemming bij persoonlijke betrokkenheid.

De gemeenteraad is verplicht om aanvullend op de regels in de Gemeentewet een

gedragscode vast te stellen. Dit betreft een interne regeling zonder sancties. Wel kan het overtreden van de gedragscode leiden tot een politiek debat of een gesprek met de burgemeester of de griffier.

Gebruik het Handboek integriteit voor politieke ambtsdragers om te zien hoe je op het gebied van integriteit goed je eigen grenzen kunt bewaken. Op pagina 112 vind je een zelftest, die je kunt gebruiken om te reflecteren op je eigen gedrag en te ontdekken wat jouw risico's zijn rondom integriteit.

Weerbaarheid

Als raadslid bekleed je een waardevol ambt waarin je direct iets kunt betekenen voor de inwoners van je gemeente. Je hebt de verantwoordelijkheid om belangen af te wegen en keuzes te maken voor de toekomst van de lokale gemeenschap.

Tegelijkertijd brengt deze rol kwetsbaarheden met zich mee. Politieke debatten roepen emoties op en helaas krijgen veel raadsleden te maken met agressie, intimidatie of oneigenlijke druk, vaak via online kanalen.

Het is daarom cruciaal om democratisch weerbaar te zijn, ook wanneer maatschappelijke druk rondom gevoelige thema's toeneemt. Dit vraagt bewustzijn van je omgeving, inzicht in de dynamiek van conflicten en het vermogen om kalm en doordacht te reageren, zelfs onder druk. Zo kun je vrij blijven handelen en beslissen in het belang van de gemeenschap, zonder dat persoonlijke aanvallen je politieke oordeel beïnvloeden.

De meeste gemeenteraden hebben een agressieprotocol voor raadsleden. Een agressieprotocol helpt raadsleden samen

duidelijke grenzen te stellen en te zorgen dat iedereen vrijuit kan spreken, debatteren en stemmen. Door gezamenlijk regels en omgangsnormen vast te stellen, versterken raadsleden hun democratische weerbaarheid en zorgen ze dat het lokaal bestuur veilig blijft. Heeft jouw raad nog geen agressieprotocol? Ga met je griffier en de raad in gesprek hierover.

Leeromgeving

In de module 'Weerbaarheid' leer je aan de hand van praktijkverhalen van een raadslid en twee griffiers hoe weerbaarheid in de gemeentelijke context vorm krijgt. Daarnaast krijg je inzicht in de beschikbare ondersteuning, het agressieprotocol en effectieve strategieën hoe te handelen bij agressie en intimidatie.

Ga naar de module

Webinar

Tijdens het webinar 'weerbaarheid' bespreken Paul van Ruitenbeek, Dion Coomans (senior beleidsmedewerker BZK) en Corrie Steenbergen (extern vertrouwenspersoon) de essentie van weerbaarheid en het belang van een veilig werkklimaat. Zij gaan in op agressieprotocollen, de rol van de vertrouwenspersoon en de beschikbare ondersteuning om intimidatie effectief tegen te gaan.

Bekijk hier het webinar

Tip van Dion

“Zorg voor een veilige en vertrouwde omgeving in je raad om incidenten te melden en bespreekbaar te maken. Sta er niet alleen voor!”

Tip van Corrie

“Laat weerbaarheid stijgen, doorbreek het zwijgen, spreek met de vertrouwenspersoon.”

Vertrouwenspersoon

Binnen de gemeente is de griffier vaak het eerste aanspreekpunt en een vertrouwd luisterend oor voor raadsleden. Omdat de griffier echter als adviseur dicht op de lokale 'politieke familie' zit, kan het prettiger zijn om met iemand van buiten de organisatie te spreken. Een extern vertrouwenspersoon biedt deze onafhankelijkheid en fungeert als een autonoom aanspreekpunt voor het sparren over ongewenste omgangsvormen. Hij of zij ondersteunt bij de emotionele opvang en adviseert over de te volgen koers.

Netwerk Weerbaar Bestuur

Op de website www.weerbaarbestuur.nl vind je alle informatie, diensten en producten die politieke ambtsdragers ondersteunen rondom weerbaarheid. Voor acute situaties of vertrouwelijk advies staat het Ondersteuningsteam Weerbaar Bestuur 24/7 klaar via 070-3738314 (piketdienst). Dit team biedt een luisterend oor en helpt bij het zetten van de juiste stappen na incidenten.

Meer weten over weerbaarheid? Bekijk de Toolkit Democratische Weerbaarheid

Communicatie

Je kunt je werk als raadslid nog zo goed doen, maar uiteindelijk is het belangrijk dat je dit ook naar buiten toe communiceert. Door actief te laten zien welke keuzes je maakt en welke resultaten je boekt, leg je verantwoording af aan je inwoners en laat je zien hoe beslissingen tot stand komen. Communicatie gaat daarbij verder dan informeren; het gaat om een duidelijke presentatie van je standpunten en een voortdurende interactie met de samenleving.

Gemeenteraden en raadsleden kunnen veel baat hebben bij het gebruik van sociale media. Deze kanalen verlagen de drempel om in contact te komen met mensen met wie raadsleden normaal gesproken niet zo snel in gesprek geraken, en het biedt de kans om inhoudelijk te delen welke moties je indient of waarom je voor of tegen een voorstel stemt.

Naast deze persoonlijke communicatie is er ook de raadscommunicatie namens de hele raad. Veel gemeenten werken met een communicatieplan dat door de griffie wordt uitgevoerd en dat waarborgt dat de raad als instituut zichtbaar en trans-

parant is. Via een raadswebsite wordt informatie verstrekt over vergaderingen en over de stukken die voor die vergaderingen geagendeerd zijn. Via een verkiezingskrant of een column in de krant ("raadspraak") die door de gemeente wordt gefaciliteerd, krijgt iedere fractie gelijkwaardige ruimte om haar visie te delen, zodat inwoners de raad als geheel kunnen volgen en begrijpen.

Leeromgeving

In de module 'Participatie' leer je waarom het belangrijk is inwoners actief te betrekken bij de besluitvorming. Daarnaast maak je kennis met verschillende vormen van participatie en hoe deze effectief kunnen worden ingezet. Ook wordt aandacht besteed aan de collectieve communicatie van de raad, de raadscommunicatie.

Ga naar de module

Webinar

Tijdens het tiende en daarmee laatste webinar in de reeks bespreken Paul van Ruitenbeek en Laurens van Voorst (communicatiestrategen en raadsleden) hoe raadsleden effectief naar buiten treden. Ze behandelen de inzet van sociale media en het contact met lokale journalisten. Ook gaan ze in op hoe je inwoners kunt betrekken bij je werk als raadsleden en wat er vanuit de griffie wordt georganiseerd voor collectieve raadscommunicatie.

Bekijk hier het webinar

Tip van Laurens

"Onderscheid je duidelijk van andere partijen, maar houd ze wel te vriend."

Burgerparticipatie

Communicatie voor raadsleden gaat verder dan alleen het uitleggen van gemaakte keuzes; het omvat juist ook het actief ophalen van signalen uit de samenleving. Alleen 'zenden' is niet genoeg om het ambt van volksvertegenwoordiger goed in te vullen. Burgerparticipatie is hierbij een cruciaal instrument dat ervoor zorgt dat inwoners daadwerkelijk invloed kunnen uitoefenen op beleid en besluitvorming.

Om uiteenlopende belangen en wensen zorgvuldig in kaart te brengen, kan de raad verschillende instrumenten inzetten, zoals enquêtes, werkbezoeken en burgertoppen. Daarnaast zijn individuele

signalen die raadsleden vanuit hun eigen netwerk en omgeving ontvangen van grote waarde. Participatie omvat alle manieren waarop inwoners kunnen bijdragen: van het delen van prille ideeën en praktijkervaringen tot het samenwerken aan concrete oplossingen voor de buurt.

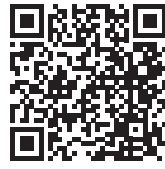
Door al deze input serieus mee te wegen in de beraadslagingen, kan de raad besluiten nemen die beter zijn afgestemd op het algemeen belang. Dit versterkt niet alleen de inhoudelijke kwaliteit van het beleid, maar vergroot ook het vertrouwen van inwoners in de democratische besluitvorming.

Meer informatie?

Nieuwsbrief

Op de hoogte blijven van het nieuws rondom het raadsambt? Wij versturen wekelijks een nieuwsbrief met recente artikelen, onze agenda en het Raadslid van de week.

Meld je hier aan voor de nieuwsbrief

Competentiescan

Wil je weten waar jouw sterke punten liggen en op welke vlakken je jezelf nog verder kunt ontwikkelen? Met de competentiescan voor raadsleden krijg je in enkele minuten inzicht in je persoonlijke stijl, kwaliteiten en groeikansen. De scan is gratis, vertrouwelijk en speciaal ontwikkeld voor raadsleden.

OPLEIDINGENGIDS

2026 - 2030

Opleidingengids

Op zoek naar een opleiding voor een specifiek onderwerp? Van financiën tot communicatie: in de Opleidingengids is een breed scala van opleidingen van externe aanbieders te vinden, aansluitend op diverse onderwerpen.

Bekijk hier de gids

COLOFON

Deze startgids is een uitgave van de Nederlandse Vereniging voor Raadsleden.

De uitgave is gerealiseerd met steun van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Redactie:

Irene van Renssen, Paul van Ruitenbeek,
Tessa Jugwels en Levi Barten

Vormgeving en druk:

De Bink Opmeer, Leiden

Contact:

Nederlandse Vereniging voor Raadsleden
Postbus 30435, 2500 GK Den Haag,
Tel: 070-373 8195
info@raadsleden.nl

Copyright © Nederlandse Vereniging voor Raadsleden.
Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Nederlandse Vereniging voor Raadsleden

EEN STERKE RAAD DOET ERTOE!

Wij zorgen dat jij als raadslid sterk en krachtig in positie staat. Samen maken we het verschil voor lokale democratie.

Wat doet de Nederlandse Vereniging voor Raadsleden voor jou?

- ✓ **Opleiding & Ontwikkeling**
Workshops, trainingen en bijeenkomsten om je rol met zelfvertrouwen te vervullen.
- ✓ **Ondersteuning & Advies**
Informatie over rechtspositie, bijstand bij bedreiging en intimidatie.
- ✓ **Belangenbehartiging**
We maken ons hard voor jouw positie en invloed als raadslid.
- ✓ **Ontmoeting & Uitwisseling**
Leer van collega's tijdens inspirerende evenementen, zoals de Dag voor de Raad.
- ✓ **Onderzoek & Publicaties**
Praktische handreikingen, rapporten en relevante informatie over het raadswerk.
- ✓ **Nieuwsvoorziening**
Nieuws, ontwikkelingen en thema's via website, social media en nieuwsbrief die jou als raadslid direct aangaan.

Waarom lid worden?

- Versterk je kennis, vaardigheden en netwerk
- Profiteer van ondersteuning in je werk
- Laat je stem horen in landelijke vertegenwoordiging
- Collectief of individueel lidmaatschap mogelijk
- Goed om te weten: de gemeente betaalt het lidmaatschap!

Meer weten of direct lid worden?

www.raadsleden.nl/overons | www.raadsleden.nl/lidworden